

SZEMLE

TÜKÖR ÁLTAL...

Az *Alapfok és középfok közötti átmenet* című kutatás keretében oktatáspolitikai jellegű sajtóelemzés készült, melynek során három év tavaszi három hónapját elemeztük: 1993, 1995 és 1997 márciusi, áprilisi és májusi újságszámain. A hónapok kiválasztásával a tavaszi beiskolázási időszakhoz, a jelentkezések beadásához igazodtunk. Az országos napilapok közül a nagyobb példányszámúakat, a *Népszabadságot*, a *Népszavát*, a *Magyar Nemzetet*, a *Magyar Hírlapot* és az *Új Magyarországot* vontuk be. Az ezekben közölt oktatástügyi vonatkozású cikkek közül csak a témánk szempontjából fontosnak tűnő témaköröket vizsgáltuk: a tanulók középfokra történő bejutását, beiskolázását, az intézmények profilváltó, szerkezeti átalakulással járó változását, a szerkezeti változások tartalmi oldalait (*Nemzeti alaptanterv, vizsgarendszer*) elemző, s az egyes tanulói csoportok közül az elit rétegek és a hátrányos helyzetűek oktatására vonatkozó cikkeket. A kiválasztott sajtóanyag mennyisége és összetétele lehetővé tette, hogy az elemzett változások tükrre legyen. Felmutatja az egyes években felmerült oktatástügyi viták súlypontjait, felvonultatja a gyakorta változó szereplőket, az egyes álláspontok elmozdulásait, s érzékelteti a változásokat. A vizsgált években születtek meg a legfontosabb oktatástügyi dokumentumok (törvények, Nemzeti alaptanterv, Országos Képzési Jegyzék), s indult el egy oktatástügyi reform, modernizációs folyamat. Az egyes témakörökön belül a cikkeket időrendi sorrendbe állítottuk, s ezeket összeolvasva vontuk le következtetéseinket a tartalmi változásokra, hangsúlyeltolódásokra vonatkozóan.

A beiskolázási tendenciák terén kevés lényeges változás figyelhető meg ezen időszak alatt. Az első évben, 1993-ban megfogalmazott tendenciák a másik két évben is folytatódtak. A beiskolázás témakörében írt cikkek közös jellemzője, hogy minden év elején részletes adatokat

közlőket is találunk köztük – de minden évben csak a főváros helyzetére vonatkozóan.

1993-ban Budapesten 24967 nyolcadikos fejezte be általános iskolai tanulmányait, 1274-gyel kevesebben, mint az előző évben, vagyis a demográfiai hullám csúcsa túlfutott az általános iskolán. A fővárosi gimnáziumokban, szakközépiskolákban és szakmunkásképző intézetekben összesen több, mint 31000 hely, a szakiskolákban további 1460 hely volt. A többség gimnáziumba szeretne járni, s a fővárosban számítani lehet az agglomerációból jelentkező gyerekekre is. Szó van a cikkekből a gyakorló és a kéttannyelvű gimnáziumokba irányuló túljelentkezésről, s az újonnan indult szerkezetváltó iskolákról is. A Radnóti nyolcosztályos gimnáziumába például 1993-ban 34 helyre 600 (!) diák jelentkezett, s a következő szeptembertől beindították a hatosztályos képzést is... Központi felvételi vizsga sehol sincs, ám a legtöbb iskolában felvételizni kell. Régebben a különleges képzést nyújtó középiskolákba korábban lehetett jelentkezni, így a diákok időben megtudhatták, ha nem vették fel őket egy-egy elitnek számító helyre. Most ez megszűnt: egyetlen jelentkezési lap van, ezen viszont több iskolát is meg lehet jelölni. Ezért március tizedikéig közölni kell a jelentkezőkkel, sikerült-e a felvételijük, hogy még legyen idő a második helyen is próbálkozni. A Fővárosi Önkormányzat levélben kérte az igazgatókat, tartsanak fenn helyeket a „második körben” jelentkezőknek is. (*Népszava* 1993. január 15. p. 7.) – Márciusban már a beiskolázási tendenciákról is lehet olvasni. Ebben az évben egyszerre érzékelhető a demográfiai hullám a középfokú iskolákban és az expanzió a középiskolákban. Az 1992/93-as tanév elején 126 ezren tanultak a főváros középfokú iskoláiban, 26 %kal többen, mint öt évvel korábban. A növekedés túlnyomó része azonban a vizsgált időszak első három évére esett. Jelentős átalakulás figyelhető meg a tanulók iskolatípusok szerinti eloszlásában is: az oktatásban évről évre csök-

ken a szakmunkásképző intézetek szerepe, miközben egyre többen tanulnak gimnáziumban, illetve szakiskolában. Az 1992-es tanév az első, amikor a gimnazisták száma öt és fél ezerrel meg is haladja a szakmunkástanulókét. – A speciális szakiskolák népszerűsége új jelenség a fővárosi oktatásban: ezt a formát mint az úgynevezett „aktív foglalkoztatáspolitikát” egyik eszközt említi a sajtó. Itt képzik azokat – nagyrészt a foglalkoztatási alap terhére –, akik gyenge eredménnyel végeztek el az általános iskolát, s itt tanulhatnak azok is, akik a középiskola befejezése után rögvést munkanélküli pályakezdővé válnak. 1992 szeptemberében Budapesten 33 speciális szakiskolában 4348-an – jelentős részben lányok – tanultak, egyharmaduk volt érettségizett. – A középfokú képzésben részesülők közel 70 %-a (86000 fiatal) tanult gimnáziumban, illetve szakközépiskolában. A sajtó 13-mal több középiskolai intézményről ad hírt, mint ami az öt évvel korábbi helyzet volt. Az alapítványi iskolák szerepe ugyanakkor még nem jelentős az oktatásban: az iskolák száma alapján 6,6 %-ot képviselnek, a tanulólétszámot tekintve azonban csak 1,8 %-ban vannak jelen. Felekezeti gimnáziumokban ugyanakkor a középiskolások 2,2 %-a tanul. (*Népszabadság* 1993. március 12. p. 3.) – A *Magyar Hírlap* a középiskolai expanzió jelenségével kapcsolatosan felhívja a figyelmet arra, hogy míg korábban a rövid idő alatt, akár érettségi nélkül is szakképzettséget adó iskolák iránt volt nagy a kereset, ma az a jellemző tendencia, hogy a munkaerőpiac követelményei a fiatalok számára kedvezőbb megoldásra szorítják a szülőket is: a hosszabb képzési időt és az érettségit is magában foglaló szakképzés előnyt élvez a választásnál. (*Magyar Hírlap* 1993. május 4. p. 6.)

1995-ben a demográfiai hullám levonulása következtében országszerte, s így a fővárosban is jelentősen apadt a középiskolai oktatásban potenciálisan részt vevő korosztály tagjainak a száma. Ez a tendencia a szakképző intézményeket még hátrányosabban érintette, hiszen a fiatalok az általános képzést nyújtó gimnáziumokat részesítették előnyben, de a leginkább válságos helyzetbe a hároméves szakképzés került. Az egykor demográfiai csúcsra tervezett fővárosi szakoktatási intézményhálózat ma bővelkedik az üres férőhelyekben. Ezt a helyzetet valamelyest kiegyenlítik az agglomerációból érkező továbbtanulók, de még így is öt-hatezer szabad férőhely marad az iskolákban. Az elhelyezkedési ne-

hézségek, a fiatalok növekvő munkanélkülisége következtében a továbbtanulni kívánó fiatalok próbálnak minél inkább kivágni, a hosszabb idejű képzést választani, másrészt előnyben részesítik a szélesebb alapképzést biztosító érettségit nyújtó intézményeket. Ennek köszönhetően évente két-háromezerral többen jelentkeznek gimnáziumokba, mint ahány férőhely van ezekben az iskolákban. Ugyancsak jelentős a túljelentkezés a különleges szolgáltatásokat nyújtó és az új szerkezetű iskolákba. A szakképzésben is általában azokat az intézményeket preferálják, amelyek valamilyen többletet ígérnek, például világbanki- vagy PHARE-programban vesznek részt. Az érdeklődés középpontjában a szolgáltató szektorra (kereskedelem, vendéglátás), a futóban lévő szakágakra (hírközlés), vagy a különleges területekre (biotechnológia, környezetvédelem, informatika) képző iskolák állnak. Ezek és a közgazdasági jellegű intézmények stabil elhelyezkedési lehetőséget biztosító végzettséget adnak. Válságban leginkább a hároméves, azon belül is főleg a kohászati és könnyűipari, valamint az esztérgályos szakképzés van, ugyanis e szakmák ipari háttére, s ezzel együtt a gyakorlati oktatás terepe is megszűnt a fővárosban. A szakmunkásképző intézményekben ezért drasztikusan, 15 %-kal csökkent a jelentkezések száma. (*Magyar Hírlap*: a Munkaügyi Minisztérium melléklete 1995. március 10.)

1997-ben a középiskolai expanzió folytatódott, a középfokú intézmények hallgatói közül 36231 gimnáziumban, 56374 szakközépiskolában tanult, 21228 szakmunkás-, 3569 pedig szakiskolai képzésben vett részt. A középiskolai expanzió, illetve a szakmunkásképzés visszaszorulásának okai között ebben az évben felmerül az is, hogy egyes, nagyobb felkészültséget igénylő szakirányok – például az egészségügyi és a kereskedelmi – a szakmunkás-, illetve a szakiskolai képzésből az érettségit is adó oktatásba épültek be. Ezenkívül az okok között szerepel az iskolák szakmai és gyakorlati háttérének szűkülése, illetve a magánszektor passzívítása is.

A szakmunkásképzésben 1996 szeptemberében az 58 fővárosi szakmunkásképző intézetben 21228 diák kezdte el az évet. (Összehasonlításképp: a hallgatók száma 1990-ben még 39167 volt). Előképzettségüket tekintve az általános iskolát végzettek száma az évtized elejétől egyre csökken, miközben a középiskolát végzettek száma nő. A korábbi évhez hasonlóan a fiatalok

legnagyobb hányada – 18 %-a – a gépgyártás, a karbantartás és a szerelőipar szakágazatba tartozó szakmák valamelyikét tanulta, további 13, illetve 10 %-uk vendéglátási, illetve kereskedelmi szakképesítést szerez. A legkisebb érdeklődés a vegyipar és az állattenyésztés iránt mutatkozott. (*Népszabadság* 1997. március 17. p. 33.)

Iskolahálózat, önkormányzatok. Az iskolahálózattal, az iskolák számának alakulásával kapcsolatos cikkeken a kezdeti eufóriát felváltották az átszervezési kísérletek, valamint a tájékozódás a központi költségvetés részéről: hol lehet a rendszeren belüli megszorításokat eredményel véghezvinni. 1995-re már hálózati feszültségek is kezdenek érzékelhetővé válni a rendszerben.

1993 telén-tavasán az ebbe a témakörbe tartozó hírek (két újságcikk) az általános iskolai hálózat bővülésével kapcsolatos hírt közölt: a szekszárdi polgármester a szekszárdi önkormányzat képviselőjében a körzetesítéssel megszüntetett iskolák újrászervezésére országos összefogást javasolt. Szerinte, ha ismét lesz saját iskolájuk a kisebb településeknek, az nem csupán az iskolabuszok, a gyerekek mindennapos utazásainak megszüntetését jelenti – bár ez a legfontosabb cél –, hanem a falvak elszorvasási folyamata is megszűnik. (*Népszava* 1993. február 19. p. 5.) – Ugyanezt a hírt az *Új Magyarországnak* közreadta, némileg más stílusban: „Szól a kis falvak népe, szívvel és ésszel segíti a város, segíteni fogja ezt a mozgalmat az egész ország. Mert valódi társadalmi racionalitást tükröz, és mert ma is könnyezni készlet a kezdeményezés hitelét azonnal igazoló szomorú érzelmi töltet: a pörbolyi kisiskolások megbocsáthatatlan tragédiája. Ha... Ha nem kellett volna buszszal menniük az iskolába... Azt tervezi a szekszárdi önkormányzat, hogy az Országgyűléshez fordul a normatív támogatás emelése érdekében, hogy kis települések kisiskoláinak működtetéséhez is elegendő legyen a 'kvóta'. Ez a szándék is nagyra becsülendő, de emlékeztetnünk kell arra, hogy elkülönített pénzek állnak rendelkezésre éppen a kisiskolák fenntartásának támogatására. S ha a falvak vállalkoznak az elárvult régi iskolaépületek rendbehozatalára, ha visszanyeri tisztességét, megbecsülését a helybéli tantestület, nem fog elmaradni a társadalmi – ha tetszik: központi – segítség.” (*Új Magyarország* 1993. február 23. p. 2.)

1995-ben már az iskolahálózat szűküléséről érkeznek elszórt hírek. Márciusban például két

hónapig tartó széleskörű vitát zárt le Salgótarján város közgyűlése. Szülők, pedagógusok, sőt, diákok tiltakozása ellenére a testület elhatározta két oktatási intézmény bezárását, szalonképebben: *integrációját*. (*Magyar Nemzet* 1995. március 28. p. 1.) – Ez azzal a másik hírrel függött össze, hogy az ezt megelőző hónapokban a költségvetésüket kidolgozó önkormányzatok százai szembesültek azzal a ténnyel, hogy ha el akarják kerülni a csődhelyzetet vagy a visszafordíthatatlan eladósodást, akkor kiadásait hozzá kell igazítaniuk bevételeikhez. Ennek során többek között azzal kellett számot vetniük, hogy a közoktatási feladatok ellátását szolgáló központi állami támogatás immár nemcsak reálértékben, hanem – a demográfiai visszaesés miatt – tényleges összegét tekintve is csökken. 1995-ben ugyanis a közoktatási kiadásokon belül a helyi önkormányzati részesedés már magasabb, mint a központi állami támogatás: a költségvetési tervek szerint az ez évre tervezett kiadásoknak a központi költségvetés csak 48,8 százalékát fedezi. Ez több önkormányzatot olyan helyzetbe hozhat, hogy nem lesz képes közoktatási intézményrendszerét változatlan formában tovább működtetni. – A lehetséges következmények, amelyekre számítani lehet: a városoknak az a döntése, hogy megszabadulnak a legdrágábban fenntartható középiskoláiktól, kollégiumaiktól és néhány más olyan intézménytől, melyeknél erre törvényes lehetőségük van. Az intézményekkel kapcsolatos döntések másik része az óvodákat és az általános iskolákat érinthetik. Ezeket a fenntartásukra képtelen önkormányzatok nem adhatják át más fenntartónak, de arra módjuk van, hogy részlegesen leépítsék, összevonják vagy más módon átszervezzék azokat. – A falvakban pedig, ahol az iskolákat a visszaállítás érdekében megmozduló helyi közösségek csodálatra méltó áldozatokat hoztak, sok helyen keserűen kénytelenek tudomásul venni, hogy az erőn felül vállalt kötelezettségnek nem tudnak eleget tenni. Azaz nincs elég pénz a visszaszerzett iskola finanszírozására. Ilyenformán a demográfiai csökkenés és az állami költségvetési támogatás reálértékének további romlása mellett mindenképpen egyre több település kényszerül arra, hogy más településekkel összefogva gondoskadjon az alsó középfokú oktatás feltételeiről. (*Népszabadság* 1995. április 7. p. 22.)

Április elején a pedagógus érdekképviselői szervezetek többször is tiltakoztak az önkormányzatok romló anyagi helyzetének következt-

tében az iskolák tervezett körzetesítése ellen. *Szűcs Miklós*, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (MKM) főosztályvezetője ennek kapcsán a sajtó számára elmondta: törvény írja elő az önkormányzatoknak, hogy 16 éves korig biztosítaniuk kell a település gyermekei számára az iskoláztatást. Az azonban már szabadon megválasztható, hogy az önkormányzat ennek a feladatának saját iskolájában tesz-e eleget, vagy egy másik önkormányzat által fenntartott intézményben biztosít helyet a gyerekeknek. Ezekbe a döntésekbe az önkormányzati iskolák kihasználtságáról azt a célt szolgálja, hogy feltárják a köznevelés rejtett tartalékait. Erre Szűcs Miklós szerint azért van szükség, mert a tárca szeretné növelni a középfokú végzettséget adó iskolatípusok számát, s a felmérés megmutatja, mely intézmények lennének alkalmasak az ilyen jellegű átalakításra. (*Népszabadság* 1995. április 7. p. 22.)

Az említett vizsgálatról a sajtó részletesen beszámol, több napilap is közli a felmérés eredményeit. Ezt a vizsgálatot az MKM készítette a köznevelés állapotáról. A felmérés szerint a tanulók létszáma jelentősen csökkent, a tanárok száma viszont növekedett. Több diák tanul bontott vagy kis csoportos foglalkozásokban, és jelentősen nőtt a kisiskolák száma. A jelentés szerint a köznevelésben belső munkanélküliség van. Az utolsó létszámcúcs 1986-ban volt az általános iskolákban. A következő „gyermekhullámot” a ’90-es évek második felére várják. Az általános iskolások száma 1995-re a ’86-os csúcs 75 %-a, s a csúcshoz képest a tanulólétszám mára 314164 fővel csökkent. Ezalatt az osztálytanítók (a nem szakot tanító első tagozatos pedagógusok) száma alig változott, csak a napközis vezetők száma csökkent jelentősebb mértékben. Őket valószínűleg a felső tagozatos tanári gárda és a ’92-es kötelező órászámcsökkentésből eredő többlet-álláshely szivta fel. Emiatt ugyanis mintegy 4300 állás keletkezett az ország iskoláiban. A száz főnél kisebb iskolák száma néhány év alatt ezerre nőtt, ami az összes iskola 26 %-át jelenti, miközben ezekbe a tanulóknak csak 4,35 %-a járt. A kisiskolákban egy osztályra átlagosan 12,92 tanuló jutott, míg egy pedagógusra 8,78 gyerek. A rendszer egészét jellemző létszámváltozás, és a több bontott csoport nem eredményezte az oktatás minőségének javulását. Az elmúlt nyolc év alatt nem csökkent a lemorzsolódás, s a tanulók tíz száza-

léka még mindig nem fejezi be az általános iskolát. (*Népszava* 1995. április 3. p. 12.)

Az iskolahálózat középfokon a sajtó híreiből ítélve úgy tűnik, átalakulóban van nemcsak anyagi, hanem demográfiai okokból is. A fővárosban nyolcszázzal kevesebb a hagyományos négyosztályos gimnáziumi férőhely. Sok szülő attól való félelmében, hogy a négyosztályos gimnáziumok lassan megszűnnek, nyolc- vagy hatosztályos gimnáziumokat keresett. De a pánikot a cikkíró szerint semmi sem indokolja. Hiába álltak rá a gimnáziumok arra, hogy a hagyományos osztályok mellett hat- és nyolcosztályos képzéseket indítsanak, továbbra is határozott túlsúlyt jelentenek a négyosztályos középiskolák: közel száz gimnázium indít efféle képzést, míg hatosztályos 22, nyolcosztályos pedig csupán 15 van a fővárosban. (*Magyar Hírlap* 1995. április 27. p. 8.) – Ugyanakkor egyre több kérdésben derül fény arra, hogy az ott élő 14-18 éves korosztály számára a gimnáziumi férőhelyek alakulásától függetlenül is kevés az iskolai hely. Különösen így van ez a tíz-tizenöt éve épült nagy lakótelepek környékén, amelyek nagy részében éppen mostanra nőttek fel az első beköltözők gyermekei. Sok helyen azt a megoldást választják az illetékesek, hogy az általános iskolák felszabaduló részeit használják a középfokú képzésre.

Törvénykezés, szabályozás. A vizsgált időszakban lefutott a szabályozás jelentős része: megszületett a három törvény, idővel ezek módosításai is, s megszületett a NAT. Az időszak végére csak néhány kisebb jelentőségű intézkedéssel lehet a sajtóban találkozni.

1993 első hónapjaiban még a törvénytervezetekről lehetett olvasni a sajtóban. Márciusban az Érdekegyeztető Tanács plenáris ülésén a napirenden a *köznevelési, a szakképzési és a felsőoktatási törvénytervezetek* szerepeltek. A munkavállalók előtt nem volt világos, minként működik majd a tízosztályos általános iskola és az egyaránt fennmaradó négy-, hat-, nyolcosztályos gimnázium, a szakközépiskolai képzés, illetve a tízosztályos általános iskola és az érettségi után elvégezhető két-három éves szakmunkásképzés. Félelmüket fejezték ki, hogy a kilencedik és a tizedik osztályban csak a lumpen rétegek gyermekei maradnak majd, s ennek társadalmi-politikai hatásai kedvezőtlenek lesznek. A kormány válaszában kifejtette: ez a szerkezet-átalakítás nem kötelező jellegű, az egyes önkormányzatok szabadon döntenek el, alkalmaznak-e az új formát,

amelyre akkor vállalkozhatnak, ha rendelkeznek a megfelelő anyagi feltételekkel. A kormányzat nem kíván megfelelő pénzügyi finanszírozási háttér nélkül törvényeket beterjeszteni a parlamentnek. (*Magyar Nemzet* 1993. március 6. p. 5.)

A szakképzési törvénytervezetről *Benedek András* nyilatkozott. Elmondása szerint a közoktatási és a szakképzési törvénytervezetnek közös célja, hogy lefedje az ifjúság munkába állását. Ez természetesen akkor tiszteendő, ha a plusz két év az első szakma megszerzésén túl megajánlja a *képesítésváltásra* való előképzést is, mint a munkaerő hatékony foglalkoztatásának feltételét. Miután az iskoláztatás drága dolog, magától értetődik, hogy e rugalmas, képzettségváltást is megalapozó szakképzés finanszírozásához a gazdaságnak, a különféle gazdálkodó egységeknek is hozzá kell járulniuk. Ennek feltételeit a törvénytervezet pontosan rögzíti. Az *első* szakma megszerzése ingyenes. A *szakmai elméleti* oktatás feltételeit az *állam*, a *gyakorlati oktatás feltételeit pedig a gazdálkodó szervezetek* (vállalatok, vállalkozók, kisiparosok, szövetkezetek) garantálják. A tanulók, iskolák, gazdálkodási szervezetek jogállását, felelősségét, köteleseit a törvény részletesen előírja. Kizárja a tanulók lelkiismeretlen kihasználását, s rendezi a *Szakképzési Alaphoz* való hozzájárulás módját. A képzési követelményrendszer kidolgozásában pedig – a szakmastruktúra ésszerűsítése, a szakmák számának csökkentése – szerephez jutnak a szakmai érdekegyeztetés intézményei is. A törvénytervezet szerint ezt az államilag elismert szakmák *standard* követelményei és a munkaerőpiac *konkrét* igényei határozzák meg. (*Új Magyarország* 1993. március 25.)

1993 májusában a képviselők megkezdték az oktatási törvénycsomag első részének, a közoktatási törvénytervezetnek a tárgyalását. *Mádl Ferenc* művelődési és közoktatási miniszter bevezetőjében összefoglalta: az *iskolarendszer sokszínű, nyitott és átjárható*. A tíz évfolyamosra való általános iskolai rendszer szervesen kapcsolódik a nyolc-, hat- és négy évfolyamos gimnáziumokhoz, illetve a szakközépiskolákhoz és a szakiskolákhoz. Oktatási intézményeket nemcsak az állam és az önkormányzat működtethet, hanem az egyházak, a gazdálkodó szervezetek, az alapítványok, az egyesületek és más jogi és természetes személyek is. A törvénytervezet kimondja, hogy az állami és az önkormányzati oktatási intézmények kötelesek tiszteletben tartani a szülőknek azt a jogát, hogy vallási és világné-

zeti meggyőződésüknek megfelelő oktatásban és nevelésben részesíthessék gyermekeiket. Ezek az intézmények nem lehetnek elkötelezettek egyetlen vallás vagy világnézet mellett sem. Az iskolákban gondoskodni kell az alapvető erkölcsi ismeretek elsajátításáról is – szól a tervezet. A tervezet szerint minden gyermek 16. életévéig tanköteles. A közoktatás általános követelményrendszerét a nemzeti alaptantervben határozzák meg, s iskolatípusonként kerettantervek készülnek. (*Magyar Hírlap* 1993. május 18. p. 3.)

1995-ben a törvény módosítása adott témát a sajtónak. A Közoktatási törvény módosítása körül az utóbbi időben felforrósodott a levegő. Ahogy közeledett a kormány elé terjesztésének május végi határideje, úgy élesedtek a viták is. *Szűdi János* a Népszabadságnak nyilatkozva kifejtette a törvénymódosítás néhány fontos pontját. A javaslat alapintézményként deklarálja a nyolcosztályos iskolát és a négyosztályos középiskolát. De mivel nem hagyhatja figyelmen kívül az iskolaszervezetben bekövetkezett változásokat, azt is lehetővé teszi, hogy ennél kevesebb vagy több évfolyammal is működhessenek iskolák. Ha kevesebbvel működik egy iskola, az önkormányzatnak más módon kell gondoskodnia ingyenes alapellátási kötelezettségéről. Ha a parlament elfogadja a módosítási javaslatot, a jövőben még nehezebb lesz olyan egyszerűen iskolákat megszüntetni, mint ma. Az iskolák szerkezeti átalakulásával szemben az egyik legfontosabb jogi fém a fejlesztési terv beépítése a törvénybe. Ez a törvénymódosítási javaslat arra kötelezi az önkormányzatokat, hogy intézmények létesítése, megszüntetése, összevonása előtt ne csak az érintettekkel egyeztetették elképzeléseiket, hanem szakmai véleményt is kérjenek a fővárostól, illetve az illetékes megyétől. (*Népszabadság* 1995. május 25. p. 15.) – A NAT-tal kapcsolatban 1995-ben arról lehetett olvasni, hogy márciusban még az iskolák módosító indítványainak elbírálása folyik, de a Nemzeti alaptanterv mellett helyi tanterveket is szükséges készíteni, amelyeket az iskolafenntartóknak kell elfogadniuk. (*Magyar Hírlap* 1995. március 20. p. 5.)

1997-ben a középiskolai felvételi eljárást érintő változásokról lehetett a tavaszi hónapokban olvasni: jelentősen lerövidül az általános iskolából továbbtanulók felvételi eljárása – jelentette be a közoktatási helyettes államtitkár. Az általános iskolából továbbtanulásra jelentkező diákoknak jogilag először az 1995/96-os tanév-

ben volt lehetőségük előzetes felvételi eljárást kérni, bár ezzel a gyakorlattal már korábban számos iskola élt. Hivatalosan november közepétől december közepéig tartották az előzetes felvételi eljárásokat, a teljes felvételi procedúra pedig novembertől májusig tartott. Ez az időszak igen sok kedvezőtlen tapasztalatot hozott felszínre. Túl hosszúnak bizonyult, s a negyedik, hatodik és nyolcadik osztályokban megnehezítette a tanítást is. A tárca ezen akar változtatni azáltal, hogy az 1997/98-as tanévben jelentősen megrövidíti a felvételi eljárás időszakát. Az előzetes felvételre csak a tanév második félévében, február 9. és 20. között kerülhet majd sor. Március 2–11. között tart az általános felvételi eljárás, amelyben az eddigiekhez hasonlóan három iskolát lehet megpályázni. (*Népszabadság* 1997. március 10. p. 4.)

Kormányzati koncepció. A két kormányzati ciklust felölelő vizsgálati időszakban előbb az MDF, később az SZDSZ vezette az oktatástügyi tárcát, s alakította legerőteljesebben a kormányzati oktatáspolitikát. Az MSZP és az SZDSZ közötti konszenzuson alapuló kormánykonceptióhoz szükséges egyetértés 1995-ben még nem született meg, s az MSZP és az SZDSZ közötti nézetkülönbségek is teret kaptak a sajtóban. 1997-re ezek eltűntek. A szabályozás történetének sajátos, kényszerűen groteszk vonulata ugyancsak kirajzolódik a cikkek időrendi olvasásából: a szabályozó törvények, majd törvényt módosítások elfogadtatása nyomán az időszak végére elkészül a koncepció is.

1993-ban a szerkezeti átalakulást védő kormányzati vélemény jelent meg a sajtóban: *Kálmán Attila* államtitkár szerint a 8+4-es modell azért sem tartható, mert Európa majd minden országában legalább kilenc évig tart az alapképzés. Már *Német Miklós* kormánya lépéseket tett az oktatási struktúra megváltoztatására, melyet az is jelez, hogy ma már az ország 162 iskolájában működik kilencedik-tizedik osztály. *Kálmán Attila* cáfolta, hogy azért fontos a koalíciónak e törvény elfogadtatása, mert a következő évben megalakuló új Országgyűlést és kormányt kész helyzet elé akarnák állítani az oktatás kérdésében. (*Népszabadság*, 1993. május 6. p. 4.) – A szakképzésben az *Új Magyarország* újságírója szerint rendszert kellett váltani ahhoz, hogy elismerést nyerjen: a foglalkoztatáspolitikai egyik legalapvetőbb eleme a szakképzés, amit az alapos *általános képzettségre* – mindinkább érettségre – építő, *szakmacsoportos oktatást*

végző iskoláztatás nyújthat. A konkrétabb *specializációt* már a munkaerőpiac – időszakonként változó – igényei határozzák meg. Rugalmasnak kell lennie tehát a szakképzés rendszerének, követelményeiben követnie kell a gazdaság szakmastruktúrára gyakorolt hatását. Az iskolarendszerű szakképzés a lakosság mintegy háromnegyed részét érinti. Az intézményrendszer átalakulása csak *folyamatosan* mehet végbe, az évtized végéig párhuzamosan működnek a jelenlegi és a tízéves alapképzésre épülő szakiskolák. Az arányváltás dinamikáját az is befolyásolja majd, hogy miként viszonyul a gazdaság a szakképzéshez. Az elméletigényes szakmákat – elektronika, információtechnológia, idegenforgalom – továbbra is érettségit közbeiktató szakközépiskolákban oktatják, amelyekben a tizenkettedik osztály után kezdődik az egy-másfél éves specializálódás. A szakképzés rendszerében meglévő 28 %-kal szemben 35–40 %-ra szeretnék emelni a technikusképzőhöz hasonlítható iskolatípust. Ugyanakkor a szakmunkásképzőkben is megszüntik az eddigi merev hároméves képzési időt, a szakmák karakterétől függően másfél, két-három év lesz a tanulási idő. A képzési követelményrendszer kidolgozása folyamatban van, ezeket elsősorban az adott szakmák standard követelményei és a munkaerőpiac *konkrét* igényei határozzák meg. (Új Magyarország 1993. március 25.)

1995-ben az SZDSZ került abba a helyzetbe, hogy kormányzati pozícióból fogalmazhatta meg, miért fogadja el az új szerkezeti modellt. *Horn Gábor* SZDSZ-es oktatáspolitikus elmondása szerint a két kormánypártban az iskolarendszer átalakítási szükségességét illetően általános az egyetértés, de néhány stratégiai fontosságú ponton eddig még nem sikerült megállapodni. Ezek közé tartozik annak eldöntése, hogy vajon négy- vagy hatosztályos legyen az elemi pedagógiai rendszer. Az SZDSZ szerint szükség lenne a jelenlegihez képest plusz két évre az alapismeretek elsajátításához, az MSZP azonban nem osztja ezt a nézetet. Szóba került az is, hogy az oktatást érintő dokumentumokat tárgyalják két lépcsőben. Először a NAT-ot fogadják el, s ezzel együtt módosítsa az Országgyűlés a Köznevelési törvényt, valamint a szakképzési és a felsőoktatási jogszabályokat. A köznevelési fejlesztési stratégiát pedig később a parlament megtárgyalhatná, és célszerű lenne a képviselői szavazáshoz kötni annak elfogadását. (*Magyar Hírlap* 1995. március 8. p. 5.) – Mind az

MSZP, mind az SZDSZ oktatási szakértője hangsúlyozta: a két – ezáltal szakértőkkel kibővített – munkacsoport álláspontja abban megegyezik, hogy a közoktatás jelenlegi helyzetében nem engedhető meg, hogy „ne történjék semmi”, hiszen a spontán folyamatok eddig is sok bajt okoztak. Abban is azonos véleményen voltak, hogy az egyik legfontosabb közoktatás-politikai feladat a középfokú oktatás expanziója. Továbbra is ütközőpontot jelent a 6+4+2-es pedagógiai szakaszolás, amely a szocialisták szerint azért okoz konfliktust, mert nincs mögötte megfelelő iskolaszervezet, az SZDSZ szerint viszont bármely iskolatípusba beépíthető. Az MSZP úgy látja: e pedagógiai tagolódás a gazdasági nyomással vegyítve struktúraalakító tényezővé válhat, előrevetítve a Horthy-korszak nem kívánatos hatosztályos elemijének újbóli meghonosodását. Az MSZP képviselői közül többen nem fogadják el a négy helyett hat évet felölelő első, úgynevezett elemi szakaszt, míg az SZDSZ képviselői ezt indokoltnak tartják a tanulási készségek, képességek biztosabb elsajátítása érdekében. A két bizottsági vezető szerint vitapont maradt a tízéves általános képzés is, mert az MSZP szerint ez zsákutca, s mert „két-tévágia” a középiskolát. Gondot okoz, hogy kidolgozatlan a (felső) középiskolai szakasz tanterve – amit az SZDSZ ugyancsak problematikusnak lát –, s hiányoznak az átjárhatóság garanciát is. A parlament oktatási bizottsága megvitatta a művelődési tárcának a *közoktatás fejlesztési stratégiájáról* szóló tervezetét. Báthory Zoltán helyettes államtitkár már a viták alapján módosított minisztériumi tervet tárta a képviselők elé, ami abban különbözött az eredetitől, hogy – mindenekelőtt az iskolaszervezetre vonatkozóan – többféle továbblépési lehetőséget vázolt fel. Báthory hangsúlyozta: a minisztérium a tízéves kötelező képzést tartja alapnak, erre épülhet az angolszász területeken jól ismert kétéves középiskola. A 6+4+2-es pedagógiai szakaszolás elsősorban ehhez illeszkedik. A tárca ennek megfelelően a 6+6-os iskolatípust tartja követendőnek. Az említett mellett a tervezet még három másik alternatívát tartalmazott, a hagyományos 8+4-est, a 9+3-ast és a tizenkét évfolyamos egységes iskola tervét. (*Népszabadság* 1995. március 9. p. 4.) – A középfokról szólva Báthory Zoltán helyettes államtitkár alapvető célnak a középiskolák kiterjesztését jelezte meg. Jelenleg a tanulók 55 %-a jár érettségit adó középiskolába, s a tervek szerint 80-85

százalékra emelik ezt az arányt. A tanulók számának csökkenése lehetővé teszi, hogy növeljék a középiskolák befogadó képességét. A klasszikus egyetemre felkészítő gimnáziumok így tömegiskolává válnak, a vizsgáknál ezért kettős követelmények bevezetését tervezik. (*Magyar Hírlap* 1995. március 20. p. 5.)

A közoktatási fejlesztési stratégia kidolgozói, Báthory Zoltán helyettes államtitkár, Timár János egyetemi tanár és Halász Gábor szerint a stratégia legfőbb célja, hogy a jövő évezred elejére a diákok 70-75 %-a elvégezze a középiskolát. Ennek érdekében szükséges volt az alapokat megerősíteni, tehát hatosztályosra bővíteni az elemi oktatást. Ez nem jelenti, vissza akarják fejleszteni az általános iskolai képzést, éppen ellenkezőleg: *tízosztályos alapiskolában gondolkodnak*. A tervezet készítőinek szembe kellett nézniük az iskolás korúak számának nagyarányú csökkenésével, a már-már áttekinthetetlenül sokszínű iskolaszervezettel, továbbá azzal a ténnyel, hogy a felsőoktatást folyamatosan fejleszteni kell. A szakemberek ugyanakkor nem radikális változást akarnak: biztosak abban, hogy a meglévő iskolatípusok még sokáig együtt élnek az új koncepció jegyében szervezett oktatási intézményekkel. (*Magyar Nemzet* 1995. április 13. p. 14.)

Az 1997-ben elkészült, s többször módosított stratégiáról történik néhány említés a sajtóban. Magyar Bálint művelődési miniszter leszögezte, hogy a távlati fejlesztési stratégia az oktatás tartalmi modernizációját jelenti, amelynek mindenhova el kell érnie, de a kormányzat kiemelten kezeli a tanulási képességek fejlesztését, az idegen nyelv elsajátítását és a modern informatikát. (*Magyar Hírlap* 1997. május 9. p. 4.)

Oktatáspolitikai viták. A kormányzati koncepciók tartalmához, stílusához illeszkednek az ellenvélemények, a tervezetekhez kapcsolódó viták. Ezek között van a nagyobb kormánypárt véleménye is. A pártok között folyó vitákban a legaktívabb a FIDESZ és az MSZP volt, az MDF véleménye csak jóval ritkábban jelent meg, s a többi pártról e tekintetben nem lehetett hallani.

1993-ban a PDSZ képviselője, Pokorni Zoltán szerint a Közoktatási törvényre nagy szükség van, de a most a parlament elé kerülő tervezet nem felel meg az elvárásoknak. A képviselők jól tennék, ha ezt visszaadnák a művelődési tárcának átdolgozásra, mert a koncepció ezen formája csak az oktatási intézmények minőségi

szétválását garantálná: a gazdag önkormányzatok jó iskolákat, a szegényebbek pedig gyenge intézményeket lennének képesek fenntartani. Nem készült még el a Nemzeti alaptanterv, márpedig a törvény számos rendelkezést és pontosítást e még nem létező iránymutatás hatás-körébe sorol. (*Magyar Hírlap* 1993. május 18. p. 3.) – Az MSZP oldaláról Jánosi György támadta a törvénytervezetet, mert véleménye szerint az az MSZP számára teljességgel elfogadhatatlan. A szocialisták arra töreksenek, hogy a törvényjavaslat 1994 szeptember elseje előtt semmilyen körülmények között se lépjen hatályba – jelentette ki Jánosi György, az MSZP alelnöke a párt parlamenti frakciójának sajtótájékoztatóján. Jánosi rámutatott: a törvény elfogadása előtt még feltétlenül el kell készülniük olyan tartalmi dokumentumoknak is, mint a Nemzeti alaptanterv és a vizsgakövetelmények rendszere... A közoktatási törvényjavaslat legalizálná a szabályozatlan iskolaátalakítási törekvéseket: a középfokú tanintézetek „lefelé terjeszkedése” a fiatalok életében korábbra hozná a pályaválasztási kényszert. Az MSZP tiltakozik az iskolaszervezet mindenféle radikális, kampányszerű átalakítása ellen, mert a párt károsnak tartja a korai szelekciót és a nyolcosztályos általános iskola megbontását (*Magyar Hírlap* 1993. május 19.).

1995-ben három ellenzéki párt (MDF, KDNP, FIDESZ) oktatási szakemberei egyetértettek abban, hogy a közoktatási koncepciót a parlamentnek kell megtárgyalnia és elfogadnia. Kidolgozott közoktatás-fejlesztési stratégia, valamint a felsőoktatási fejlesztési törvény tervezete az ekkori formájában elfogadhatatlan. A közoktatási stratégiában vázolt 6+4+2-es pedagógiai szakaszolás hatására a nyolcosztályos általános iskolák hatosztályos elemivé zsugorodnának majd. Ez pedig az oktatás színvonalának csökkenéséhez vezet, illetve a pedagógusok között jelentős munkanélküliséget okoz. (*Népszabadság* 1995. március 3. p. 5.) – Jánosi György alelnök úgy nyilatkozott, hogy pénz hiányában elfogadhatatlan a szakmailag amúgy megalapozott program. Ezért az elnökség úgy látja, hogy a kidolgozott koncepcióban előirányzott 6+4+2 osztályos iskolai modell – amely ellentétes a kormányprogrammal is – korai pályaválasztásra ösztönzi a diákokat, tovább mélyíti a társadalmi és települési esélyegyenlőtlenségeket, s a megszokott 8+4 osztályos szerkezet további szétzilálódásához vezet. Ezért a pártvezetés azt javasol-

ja, hogy az oktatási tárca regionális kísérlettel vizsgálja meg a háromszintű rendszer hatásait. (*Népszava* 1995. március 4. p. 2.) – A FIDESZ szintén a pénzühiány miatt tartja elsősorban kivihetetlennek a koncepciót. Véleménye szerint, ha pénz nélkül kívánja valaki elérni, hogy a ma zömmel nyolcosztályos általános iskolák tízosztályos alapiskolákká váljanak, akkor nem két évvel növeli a garantált alapképzést, hanem ugyanennyivel csökkenti. A nyolcosztályos iskolák ugyanis nem tíz-, hanem hatosztályosak lesznek. Az önkormányzatok nagy része pénzühiány miatt nem a feladatok kiterjesztésére, hanem a minimalizálásra fog törekedni. A FIDESZ számításai szerint a gyermeklétszám csökkenése és a szakképző iskolák átalakítása (amire a kormányzat támaszkodni kíván) nem fedezi azt az infrastrukturális igényt, ami a mai 55 %-os arányról 75 %-ra emeli az érettségizettek számát. Szerintünk huszonegyezer férőhelyre lenne szükség. Rontaná a helyzetet, ha a középiskolák villámgyorsan hatosztályossá alakulnának, s ennek megvan a veszélye, hiszen a Nemzeti alaptantervben a felső középfokú képzést kétévesre tervezik. (*Magyar Nemzet* 1995. március 11. p. 7.)

Márciusban a megszorítások elleni reakcióként Szöllősi Istvánné, a Pedagógusok Szakszervezetének (PSZ) főtitkára közölte: tiltakozást szerveznek az oktatás piacosítása ellen. A Bokros-féle program hetedik pontja gyakorlatilag azt jelentette, hogy az iskoláztatás terheit a szülőknek kell viselniük. A pénzügyminiszter intézkedését alkotmányossági szempontból is felül akarták vizsgáltatni. (*Magyar Hírlap* 1995. március 20. p. 5.) – Szöllősi Istvánné sem a PSZ főtitkáraként, sem képviselőként, sem volt pedagógusként és emberként nem tud egyetérteni az önmagáért való szerkezetátalakítással. A 6+4+2-es iskolaszervezet azt jelenti, hogy módosítanak a képzési szinteket, és amit a gyerek négy év alatt az eddigi alsó tagozatban nem tudott megtanulni, azt most elsajátíthatná hat év alatt. Véleménye szerint, ha a gyerekek érdekeit nézzük, kizárólag arról lehetne vitatkozni, hogy bontsuk meg a tanulócsoportokat fejlettségi szint szerint: a kevésbé okos, ügyes diákok főlzárkóztatására érdemes időt és energiát szentelni. (*Magyar Nemzet* 1995. március 4. p. 7.)

Az MSZP országos választmányának ülésén az oktatáspolitikai stratégiai kérdéseiről az oktatáspolitikai szakértők mellett Fodor Gábor miniszter vezetésével a művelődési tárca képvisel-

lői is részt vettek a vitában. A koalíciós pártok között, valamint a szakma és az MSZP sorain belül is komoly viták folytak. Az elnökhelyettes hangsúlyozta: olyan közoktatási koncepcióra van szükség, amely hosszú távon előkészíti a kötelező oktatás 18 éves korig történő kiterjesztését. Távlati cél a 12 osztályos iskolákra épülő oktatási rendszer kialakítása. Az iskolaszervezethez csak megfelelő feltételek megléte esetén lehet hozzányúlni, mert meg kell akadályozni a rendszer további szétzilálódását. (*Magyar Hírlap* 1995. április 10. p. 4.) – Az utóbbi időben heves szakmai és politikai vita folyt a koalíciós partnerek, a szakma és a párt, s az MSZP sorain belül is az oktatásfejlesztés számos kérdéséről. Az MSZP választmánya úgy találta: olyan közoktatásra van szükség, amely hosszú távon előkészíti a tankötelezettség korhatárának felemelését 16-ról 18 évre. A Nemzeti alaptantervnek addig is 16 éves korig kell megszabnia az oktatási elvárásokat. A jelenlegi 8+4 osztályos iskolarendszert a szocialisták szerint csak akkor szabad megváltoztatni, ha ahhoz megvannak a szükséges feltételek. Egyetértés van a tárca és az MSZP között abban, hogy a szakképzést 16 éves kor fölé helyezzék. (*Új Magyarország* 1995. április 10. p. 4.) – Báthory Zoltán a Nemzeti alaptantervről, a kétszintű érettségi vizsgáról nyilatkozva kifejtette, hogy az elképzelés lehetőséget kíván adni egy emelt szintű, tehát nehezebb, és egy könnyebb, alapszintű vizsga letételére. „Arra számítunk, hogy a középiskolás korú népességnek egyre nagyobb hányada fog érettségit adó középiskolába járni. A mai ötvenöt százalék az ezredfordulóra hetven-hetvenöt százalékra növekedhet. Ez már egy nagyon vegyes képességű, vegyes motivációjú csoport lesz. Mi úgy gondoljuk, azok számára is értelmes és teljesíthető célokat kell felmutatni a középiskolában, akik nem akarnak egyetemre menni. Nekik szánjuk az alap-, a továbbtanulni igyekvőknek pedig az emelt szintet. Most egyeztetünk az egyetemekkel és főiskolákkal, hogy fogadják el ezt az új típusú érettségit. Elő nem írhatjuk, hiszen autonóm intézményekről van szó, de tárgyalásokat folytatunk.” (*Magyar Nemzet* 1995. április 22. p. 18.)

1997-ben *Magyar Bálint* művelődési miniszter beszédett mondott a magyar közoktatás távlati fejlesztésének stratégiájáról tartott nyílt napon, amelyet az Országgyűlés oktatási bizottsága szervezett a szakma képviselői számára. A miniszter beszédét követően *Dobos Krisztina*

(MDF), a vitanap kezdeményezője kifogásolta, hogy a stratégia csupán az általános és a középiskolákkal foglalkozik, holott a teljes oktatási rendszerből nem hiányozhatnak az *óvodák* és a *kollégiumok* sem. Pokorni Zoltán a FIDESZ-Magyar Polgári Párt részéről úgy vélekedett, hogy a minisztérium által kibocsátott anyag nem más, mint a NAT és a közoktatási törvény magyarázata. Rámutatott: a stratégiát számos szakmai szerv megvitatta már, jelenlegi, negyedik változata lényegében nem különbözik az előzőektől. (*Magyar Hírlap* 1997. május 9. p. 9.) Bírálta a távlati stratégiát és célzott arra is, hogy az ígérek ellenére alig vették figyelembe a beérkező véleményeket. Függeléknek nevezte a dokumentumot, amely összességében egy végig nem gondolt kísérlet. Pokorni szerint a közoktatási feszültségeket önkormányzati szintre szorítja le, ugyanakkor a közoktatás kérdéseit nem helyi, hanem oktatáspolitikai, kormányzati szinten kell eldönteni. Jánosi György, a bizottság szocialista elnöke úgy vélte, döntő, hogy képes lesz-e a kormányzat az oktatási intézmények forrásait bővíteni. Elismerte, hogy a NAT megbolygathatja a 8+4-es iskolaszervezetet, ám hozzátette, hogy ezen bizonyos eszközökkel (például a nyolcadik osztály végén szintméréssel) enyhíteni lehet. Szöllősi Istvánné (MSZP), a Pedagógusok Szakszervezetének főtitkára hangsúlyozta: többpárti demokráciában elvárható, hogy a pártok egyeztessenek az oktatás jövőjét érintő kérdésekről, hiszen a közoktatás nem bírja el a folyamatos változtatásokat. El kell végre dönteni, kié az iskola, kit milyen arányban terhel kötelezettség fenntartásában – hangoztatta. *Szabó Zoltán* művelődési államtitkár elismerte, hogy a NAT befolyásolja az eddigi iskolaszervezetet, leszögezte azonban, hogy a nyolcosztályostól a 12 osztályos iskola felé mozdul az oktatás. Az 1998-ban iskolába lépő gyermekek számára már 18 éves korig tart a tankötelezettség, a jövő tehát a hatéves alapfokú iskoláé és az azt követő hatéves középfokú képzésé lesz – mondta. Egyúttal károsnak nevezett minden olyan törekvést, amely a közoktatás ügyében döntési jogokat venne el az önkormányzatoktól. „Nem dönthetünk 3200 önkormányzat helyett a Szalay utcában” – fejezte be mondandóját. (*Magyar Hírlap* 1997. május 9. p. 4.)

Imre Anna